

จิตที่ปรุงแต่ง กับ จิตที่ไม่ปรุงแต่ง

นำเสนอเมื่อ : 23 พ.ค. 2552

จิตที่ปรุงแต่ง กับ จิตที่ไม่ปรุงแต่ง หรือจิตสงบ หรือจิตเดิมแท้

ธรรมชาติที่ปรุงแต่ง กับ ธรรมชาติที่ไม่ปรุงแต่ง

ธรรมชาติที่ปรุงแต่ง คือ ธรรมชาติที่เรารับรู้ตามปกติวิสัย เป็นต้นไม้ เป็นสัตว์ เป็นบุคคล เป็นก้อน เป็นแท่ง เป็นขาว เป็นดำ เป็นบวม เป็นลบ หรือแยกเป็นส่วนๆ เป็นสภาวะชั่วคราว มีเกิด มีตาย

ธรรมชาติที่ไม่ปรุงแต่ง คือ ความเป็นหนึ่งเดียวของธรรมชาติทั้งหมด ใหญ่โต กว้างขวาง ไม่มีที่สิ้นสุด เป็นนิรันดร์ สงบ เพราะไม่ปรุงแต่ง ไม่มีเกิด ไม่มีตาย

จิตตามปกติเป็นจิตที่ปรุงแต่งและรับรู้ธรรมชาติที่ปรุงแต่ง หรือเพราะจิตที่ปรุงแต่งนั้นแหละจึงเกิดธรรมชาติที่ปรุงแต่งอย่างนั้นๆ จิตที่กิเลส คือ โลภะ โทสะ โมหะ จึงมาปรุงแต่งความคิด และรับรู้สิ่งต่างๆ ไปตามความคิดที่ปรุงแต่ง

จิตที่ปรุงแต่งด้วยกิเลสเป็นจิตที่เล็กและคับแคบ เพราะเอาตัวกูของกูเป็นตัวตั้ง เมื่อคับแคบจึงบีบคั้น ชาติอิสราเอล ก่อความทุกข์ให้ตัวเองและผู้อื่น

แต่จิตที่สงบสามารถรับรู้ธรรมชาติที่ไม่ปรุงแต่งหรือเรียก ว่าความจริง ธรรมชาติที่ไม่ปรุงแต่งหรือความจริงนี้มีขนาดใหญ่ ไร้ขอบเขต จิตที่สงบเข้าถึงความจริงที่มีขนาดใหญ่ จิตจึงใหญ่ หลุดพ้นจากความบีบคั้นของตัวกูของกูอันคับแคบ เมื่อหลุดพ้นจากความคับแคบจึงเป็นอิสระ อิสราเอลคือความสุขอันล้าลึก หรือความสุขอันเป็นทิพย์ และเพราะมีความเป็นหนึ่งเดียวกันกับทั้งหมด จึงเกิดความรักอันไพศาลต่อมนุษยและสรรพธรรมชาติทั้งหมด

คำว่า **โลกุตตระ** แปลว่าเหนือโลก แต่ไม่ได้หมายความว่านอกโลก โลกหมายถึงโลกแห่งเนื้อหนังมังสาหรือโลกแห่งการปรุงแต่ง การอยู่เหนือโลกสามารถเกิดได้ในชีวิตประจำวันเอง เราสามารถทำให้โลกุตตระโสดกเป็นนิยามัมมัญประจำวันที่ช่วยเยียวยาชีวิตของเรา ได้ จากการเข้าถึงความจริง ถ้าเราเข้าใจจิต ๒ ประเภท และธรรมชาติ ๒ ประเภทดังกล่าวข้างต้น เราจะมีความสามารถในการเข้าถึงความจริงได้ด้วยพหุวิธี อย่างรื่นรมย์หรือแม้แต่สนุกสนาน

เราอาจเข้าถึงความจริงได้ด้วยวิธีต่างๆ เช่น

๑. การสัมผัสกับธรรมชาติ เมื่อมนุษย์สัมผัสกับธรรมชาติ เช่น ป่าเขา ทะเล ท้องฟ้า แล้วเกิดความสุขสงบ เพราะธรรมชาติกว้างใหญ่ทำให้ลืมนึกถึงตัวเอง เมื่อนึกถึงตัวเองก็บีบคั้น หัดเอาใจไว้กับธรรมชาติเสมอๆ จิตจะสงบ แต่ที่จริงเราสัมผัสกับธรรมชาติตลอดเวลา แต่เราไม่ระลึก รู้ เพราะไปอยู่แต่ในความคิด (ปรุงแต่ง) หัดให้ระลึกถึงธรรมชาติรอบตัวและในตัวเองๆ ก็จะเข้าถึงความจริงได้ง่ายขึ้นๆ มีความเบาสบาย เป็นอิสระ และมีความสุขมากขึ้นๆ การปลีกวิเวก (retreat) จะไปอยู่ในป่าคนเดียวหรือในทะเลทรายคนเดียว ก็เป็นวิธีหนึ่งที่ทำให้จิตสงบและสัมผัสกับความจริงตามธรรมชาติ

๒. ทำความรู้จักจิตที่ไม่ปรุงแต่งบ่อยๆ จนคุ้นเคย เราจะคุ้นเคยอยู่กับจิตที่รับรู้ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ จิตที่รู้สึกสุขทุกข์ ชอบไม่ชอบ และจิตที่คิดปรุงแต่งไปตามนั้น เช่น เกลียด โกรธ ออยากได้ ออยากหนี ที่เรียกว่าอยากเป็นอยากเอา แล้วก็กังวล ฟุ้งซ่าน บีบคั้น แล้วไปก่อกรรมตามจิตที่รู้สึกและคิดปรุงแต่งขึ้นมา ตามปรกติ จิตจะเข้าไปวนวายอยู่กับการรับรู้ รู้สึก คิด และทำโดยไม่รู้สึกตัวเอง

แต่เรายังมีจิตอีกประเภทหนึ่ง เป็นจิตที่รู้เฉยๆ ทดลองดูได้ เหมือนเป็นอีกคนหนึ่งแยกมาดูหรือรู้ตัวเอง มาดูกายดูจิตของตัวเอง โดยดูเฉยๆ ไม่รวมทุกอย่างรวมสุขด้วย เห็นกายเดิน นั่ง ยืน สัมผัส เย็นร้อนอ่อนแข็ง หรือเจ็บ สามารถเห็นความรู้สึกนึกคิดของตัวเอง จิตนี้จะเป็นจิตที่สงบ เพียงแต่ดูหรือรู้กายรู้จิตของตัวเองอยู่เฉยๆ พระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่นเรียกว่า "ผู้รู้" เมื่อจิตส่วนที่ไม่ปรุงแต่งหรือผู้รู้ตามรู้กายรู้จิต จะเกิดความสงบ เมื่อสงบก็ไปสัมผัสธรรมชาติที่ไม่ปรุงแต่ง หรือเข้าถึงความจริง

ฝึกให้คุ้นเคยกับจิตที่ไม่ปรุงแต่งหรือผู้รู้ที่ตามรู้กายรู้จิตไว้เรื่อยๆ จะเกิดทักษะที่เขาถึงความจริงได้ง่ายขึ้นบ่อยขึ้น

แท้ที่จริง การระลึกถึงกายรู้จิตที่วางนี้ คือ สติ นั่นเอง ฝึกเจริญสติบ่อยๆ จิตจะสงบ เข้าถึงความจริง เป็นสุขอย่างยิ่ง

๓. ไม่ว่าจะทำอะไรๆ ก็โยงเข้ามาสู่การพิจารณาจิตของตัวเองเสมอ เช่น การออกกำลังกาย การทำงาน การทำงานศิลปะ การสร้างความเป็นชุมชน การเรียนรู้ ฯลฯ การโยงเข้ามาสู่การพิจารณาจิตของตัวเองจะเกิดปัญญา เรียกว่า จิตตปัญญาศึกษา (Contemplative Education) จิตตปัญญาศึกษาควรเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาทุกประเภทและทุกระดับ และสำหรับคนทั่วไป ปรกติเราทำอะไรๆ ก็เป็นแต่เพียงเรื่องภายนอกตัว ไม่เชื่อมโยงกับการรู้จิตของตัวเอง จึงไม่เกิดปัญญา เข้าไม่ถึงความจริง อยู่ในความทุกข์ความบีบคั้นชั่วกาลนาน มหาวิทยาลัยมหิดลได้เริ่มทำหลักสูตรจิตตปัญญาศึกษา หวังว่าในอนาคต จิตตปัญญาศึกษาจะเป็นปรกติธรรมดาทั่วไป

๔. สนุทริยสนทนา การทะเลาะด่าทอกัน การพูดสวนกันไปมา การพูดเปรี้ยวทำเปรี้ยว เป็นเรื่องที่ตื่นเขิน เมื่อตื่นเขินก็แยกส่วน เป็นเขาเป็นเรา เป็นดำเป็นขาว เป็นบวกเป็นลบ เกิดความขัดแย้งและรุนแรง สนุทริยสนทนาเน้นการฟังอย่างสงบหรือฟังอย่างลึก (deep listening) เมื่อสงบและลึก ก็สัมผัสความจริงได้ ทำให้เกิดปัญญา จะคิด จะพูด จะทำ ก็ผ่านสภาวะทางปัญญามาแล้ว จึงตรงต่อความจริง และเกิดอรรถประโยชน์มากกว่าการคิด การพูด การทำอย่างตื่นๆ สนุทริยสนทนากำลังได้รับการนำมาใช้มากขึ้นเรื่อยๆ เพราะทำให้จิตสงบและประสพอิสรภาพได้

๕. การอ่านหนังสือธรรมะบ่อยๆ โดยเฉพาะหนังสือธรรมะที่พาเราเข้าถึงธรรม เมื่ออ่านบ่อยๆ ก็ทำให้เข้าใจมากขึ้น จิตสงบมากขึ้น และเข้าถึงธรรมหรือธรรมชาติอันไม่ปรุงแต่งมากขึ้น

มีอิสรภาพและความสุขมากขึ้น

๖. การสวดมนต์ และการเข้าถึงพระเจ้าผู้เป็นเจ้า การสวดมนต์ให้ยาวๆ นานๆ ทำให้จิตสงบ เมื่อจิตสงบก็สัมผัสความจริงตามธรรมชาติได้ พระผู้เป็นเจ้าคือธรรมชาติที่ใหญ่ที่สุด การเข้าถึงพระเจ้าผู้เป็นเจ้าทำให้จิตใจใหญ่ เป็นอิสระจากความบีบคั้นของความคับแคบในตัวของกู แต่ต้องไม่เข้าใจพระเจ้าแบบจิตเล็กกว่า เป็นพระเจ้าของเราเท่านั้น ไม่ใช่ของคนอื่น พระเจ้าต้องเป็นของทุกคนและสรรพธรรมชาติทั้งหมด

๗. ฝึกเห็นความเชื่อมโยงของสรรพสิ่งเป็นเนื่องนิ ตามปรกติเราเห็นแบบแยกส่วนเป็นก้อนเป็นแท่ง แยกกันอยู่เป็นส่วนๆ ซึ่งไม่จริง เพราะความจริงคือสรรพสิ่งล้วนเชื่อมโยง ไม่มีอะไรอยู่โดดๆ ด้วยตัวของตัวเอง ควรฝึกให้เห็นความเชื่อมโยงของสิ่งต่างๆ รอบตัวเรา หรือในตัวเรา หรือกับตัวเรา เช่น เรากินข้าว กินน้ำ สวมเสื้อผ้า ก็ไม่เห็นเพียงเป็นข้าว เป็นน้ำ เป็นเสื้อผ้า อย่างโดดๆ แต่ขวยอมสัมพันธ์กับสรรพสิ่งมากมาย เช่น กับพลังงานจากแสงอาทิตย์ กับออกซิเจนในอากาศ กับดิน กับน้ำ กับชวานาผู้เถ หวาน เกี้ยว คนสีขาว คนชายขาว คนหญิงขาว ... ขาวไม่ได้อยู่โดดๆ น้ำก็ไม่ใช่เห็นสั้นเพียงกอน้ำ แต่สัมพันธ์กับสรรพสิ่งรวมทั้งคนที่ดันทาลำธาร เสื้อผ้าที่เราใส่ก็สัมพันธ์อยู่กับคนปลูกฝ้าย คนทำดาบ คนทอผ้า คนขายผ้า คนตัดเสื้อผ้า ... เราไม่สามารถดำรงอยู่โดดๆ แต่ต้องพึ่งพาอาศัยสิ่งอื่นและคนอื่น ถ้าเราเห็นความเชื่อมโยงของสรรพสิ่ง เราจะมีความกตัญญูในหัวใจ อันเป็นจิตใจที่ไม่แข่งกระด้าง ไม่หยาบคาย แต่เป็นจิตใจที่เข้าถึงความจริงได้ ความจริงคือความเป็นกระแสน้ำของเหตุปัจจัยของสรรพสิ่ง ที่เรียกว่าอิทัปปัจจยตา ไม่มีตัวตนในตัวของตัวเอง การเข้าถึงกระแสของอิทัปปัจจยตา คือการเข้าถึงความจริงเหล่านี้เป็นต้น

การเข้าถึงความจริงยังมีวิธีการอันหลากหลายและพิสดารมากกว่า นี้ หากเราสนใจแสวงหา ศึกษา และปฏิบัติเรื่อยๆ เราก็จะสามารถเข้าถึงความจริงได้งายขึ้น บ่อยขึ้น และดีขึ้น

ขอให้เพื่อนคนไทยพบความสุขและอิสรภาพกันให้มากที่สุด เพื่อสามารถฝ่าความเสียหายของความซับซ้อนของสังคมปัจจุบันได้

ขอบคุณที่มาข้อมูล

ประเวศ วะสี

แผนงานพัฒนาจิตเพื่อสุขภาพ มูลนิธิสดศรี-สฤษดิ์วงศ์

สนับสนุนโดย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)